

הפיקוח על הבנקים

אגף הביקורת

תל-אביב, כ"ג בכסלו תש"ע

10 בדצמבר 2009

094S9951

לידי: יו"ר הדירקטוריון

המנכ"ל

לכבוד

התאגידים הבנקאיים וחכ"א

הנדון: לקחים מהמשבר הפיננסי בנושא ניהול סיכוני אשראי

1. לנוכח ממצאים מהליכים פיקוחיים שבוצעו בתאגידים הבנקאיים, אני רואה לנכון להביא בפניכם הדגשים נוספים בנושא ניהול סיכון האשראי, בתחומים המפורטים **בנספח** למכתבי זה. לחלק מהנושאים התייחסנו בעבר במסגרות שונות¹. התייחסות נוספת זו, מתחייבת על רקע אירועים שנחשפו בעטיו של המשבר הפיננסי הגלובלי, ומכוונת לחזק את ניהול סיכוני האשראי בתאגידים הבנקאיים. נציין שרשויות הפיקוח בארה"ב התייחסו, באחרונה, לנושאים מסוימים בניהול סיכוני האשראי לגבי הסדרי חובות של לווים הפעילים בשוק הנדל"ן המסחרי. לחלק מהנושאים, יש נגיעה גם לגבי חלק מהנושאים המובאים להלן².

2. על מנת לחזק את מערך ניהול סיכוני האשראי של התאגידים הבנקאיים יש להתייחס לנושאים המפורטים להלן במדיניות האשראי ובנהלים, לפי העניין.

3. **מימון ממונף (Leveraged Financing)**

עסקאות אלה מאופיינות ברמת מינוף פיננסי שעולה באופן משמעותי על הנורמות של התעשייה. רמת מינוף זו נמדדת ביחסים כגון: יחס חוב לנכסים, יחס חוב להון, יחס תזרים מזומנים לחוב כולל, ויחסים אחרים וסטנדרטים - הייחודיים לנורמות מינוף של תעשייה ספציפית. ללווים ממונפים יש בדרך כלל יכולת מופחתת להגיב לתנאים כלכליים משתנים או לאירועים בלתי צפויים. דבר העלול להשפיע מהותית על חשיפת סיכון האשראי הכולל של התאגיד הבנקאי. המשבר הפיננסי הגלובלי, פגע בלווים עם רמת מינוף גבוהה במיוחד, דבר שגרר להכרה בהפסדי אשראי על ידי התאגידים הבנקאיים.

פגיעה נוספת יוחסה ללווים שקיבלו ממון נוסף כנגד עליות שווי של אמצעי השליטה, אשר לאחר מכן, התבררו כזמניות. לנוכח האמור, רשויות הפיקוח רואות משנה חשיבות בהפעלת תרחישי קיצון הן בעת מתן האשראי והן על בסיס מתמשך. ביצוען של הערכות שווי עצמאיות של התאגידים הבנקאיים ועוד (לפירוט ראה **סעיף 1 בנספח**).

¹ מכתב המפקח על הבנקים 09LM656 מיום 12.10.09 בנושא: "דגשים בניהול סיכוני אשראי"

מכתב המפקח על הבנקים 08LM0512 מיום 28.9.08 בנושא: "היערכות התאגידים הבנקאיים לשינויים בסביבה העסקית"

² Policy Statement on Prudent Commercial Real Estate Loans Workouts מיום 30.10.09

4. **הישענות על ערבות אישית**
בחלק מהאשראים שנסקרו עלה, שישנה הסתמכות בסכומים מהותיים על ערבויות אישיות של צדדי ג'. לפיכך, ראינו לנכון להבהיר את הציפיות הפיקוחיות באשר לנהלים שיש לעגן והמתייחסים להסתמכות על ערבויות צד ג' בסכומים מהותיים כאמור (ראה סעיף 2 לנספח).
5. **לוח סילוקין קצר מטווח כושר החוזר על פי הערכת הבנק**
בחלק מהאשראים שנסקרו עלה, כי לעיתים תאגידי בנקאיים קבעו לוחות סילוקין לפירעון האשראי, שלא תאם את הערכותיהם הראשוניות לגבי כושר החוזר של הלווים. האמור עלול להביא לידי כך שאשראי המיועד לזמן ארוך, מועמד כאשראי לזמן קצר. התנהלות כאמור, גם אינה מאפשרת, לבחון ברמת התיק את מידת התאמת האשראים שבוצעו למדיניות האשראי של התאגיד הבנקאי, שאמורה להתייחס, בין היתר, לתקופות לפירעון האשראי. כמו כן, מקשה על ניהול סיכון הנוזלות של התאגיד הבנקאי. לפיכך, ראינו לנכון להבהיר עמדתנו בכל הקשור לנושא זה (ראה סעיף 3 לנספח).
6. **סיווג חובות כחובות בארגון מחדש של חוב בעייתי**
לגבי חלק מהלווים המסווגים על ידי התאגידי הבנקאיים בהשגחה מיוחדת, אשר להערכת הבנק מצבם עלול להחמיר, צפוי שהתאגידי הבנקאיים יגיעו להסדרי חובות. הסדרי החובות עשויים לכלול, בין היתר, קבלת בטוחות נוספות ושינוי לוחות הסילוקין לפירעון ההלוואות. בהקשר זה נציין, כי עמדתנו היא שככלל חובות בהשגחה מיוחדת ששונו תנאיהם במסגרת הסדר עם הלווה, מהווים חובות בעייתיים בארגון מחדש. יובהר, כי בשום מקרה, לא ניתן לסווג חובות כלשהם ששונו תנאיהם במסגרת הסדר עם הלווה כחובות בהשגחה מיוחדת, בסמוך לאתר ביצוע ההסדר.
יובהר, כי מכתבי זה אינו מתייחס לכלל הסוגיות הקשורות לסיווג חוב בארגון מחדש (ראה סעיף 4 בנספח).
7. הפיקוח על הבנקים מצפה שהתאגידי הבנקאיים יבחנו, מעת לעת, את מדיניות ניהול הסיכונים הבנקאיים ועל פי הנסיבות הפיננסיות והכלכליות המשתנות ובהתאם יודאו נאותות יישומה.

בכבוד רב,
חנוך לנדאו
סגן המפקח על הבנקים

הענתק: מר רוני תזקיהו – המפקח על הבנקים
מר משה שרעבי – מנהל יחידת ביקורת

הפיקוח על הבנקים

אגף הביקורת

נספח

1. מימון ממונף (Leveraged Financing)¹

עסקאות אלה מאופיינות ברמת מינוף פיננסי שעולה באופן משמעותי על הנורמות של התעשייה, הנמדדת ביחסים כגון יחס חוב לנכסים, יחס חוב להון, יחס תזרים מזומנים לחוב כולל, ויחסים אחרים וסטנדרטים - הייחודיים לנורמות מינוף של תעשייה ספציפית. ללוים ממונפים יש בדרך כלל יכולת מופחתת להגיב לתנאים כלכליים משתנים או לאירועים בלתי צפויים, ולהם השלכות משמעותיות על חשיפת סיכון האשראי הכולל של התאגיד הבנקאי ולכן הם מהווים אתגר למערכות ניהול הסיכונים של התאגיד הבנקאי.

עסקאות אלו כוללות, בין היתר, אשראי לרכישת אמצעי שליטה - כהגדרת מונח זה בהוראת ניהול בנקאי תקין מספר 323 בדבר "מימון רכישת אמצעי שליטה בתאגידיים" (להלן - הוראה 323).

לנוכח האמור, במדיניות האשראי ו/או בנהלי הבנק, לפי העניין, יש להתייחס לנושאים שיפורטו להלן

1.1. נושאים הקשורים לתהליכי מתן האשראי וניהולו

1.1.1. זיהוי ברור של מטרת האשראי.

1.1.2. ייכלל ניתוח מפורט של כושר החוזר של הלווה. להלן הדגשים באשר לניתוחי כושר החוזר:

1.1.2.1. במידה שכושר החוזר נשען בעיקרו על מניות החברה הנרכשת (או מוחזקת) - נדרש ניתוח הערכת השווי העדכנית של מניות החברה הנרכשת, ויכולת ההתבססות עליה כמקור החזר לחוב. נדגיש, כי בכל מקרה הבנק צריך לערוך ניתוח עצמאי שלו של היוון תזרימי המזומנים כדי לתקף את "שווי החברה", הנגזר מתוך מדדים אינדיקטיביים (proxy measures) כגון מכפילי תזרימי מזומנים, רווחים או מכירות.

1.1.2.2. חיוני שהתאגיד הבנקאי יפתח מתודולוגיה מבוססת היטב להערכת שווי חברה (enterprise value), יישם מרווחי ביטחון מתאימים כדי להגן מפני שינויים פוטנציאליים בשווי ויבצע באופן מתמשך תרחישי קיצון ומעקב אחר שווי החברה.

1.1.2.3. המתודולוגיה וההנחות בבסיס הערכת שווי של חברה המשמשת כביטחון, צריכות להיות מפורטות ובהירות, מבוססות ומובנות היטב למקבלי החלטות המתאימים וליחידות המתאימות המפקחות על הסיכון.

1.1.2.4. לעיתים קרובות, שווי החברה נתפס כמקור החזר משני לפירעון וככזה יש להתבסס עליו תחת מצבי קיצון. במקרים אלה ההנחות המשמשות

¹ לעניין זה ראה גם "Interagency guidance on Leveraged Financing" (SR 01-9 (SUP)) 17.4.2001 של רשויות הפיקוח על בנקים בארה"ב.

לצורך משתני מפתח כגון רווחים, תזרים מזומנים ומכפילי מכירות צריכים לשקף מצבים חמורים אלה. יכול שתתקיים לגבי משתנים אלה רמה גבוהה של אי ודאות- תחזיות מכירות ותזרים מזומנים עלולות שלא להתגשם; מכירות ניתנות להשוואה יכול שלא יהיו זמינות; שינויים יכולים להתרחש במצבה התחרותי של החברה, בתחזיות לתעשייה, או בסביבה הכלכלית. בשל אי ודאויות אלה, שינויים בשווי הנכסים של החברה צריך שייבדקו תחת טווח של תרחישי קיצון, לרבות תנאי עסקים חמורים יותר מתרחיש הבסיס. בדיקת מצבי קיצון של שווי החברה וההנחות העומדות בבסיסן צריך להיעשות בעת מתן האשראי ובאופן תקופתי לאחר מכן תוך שילוב של הביצועים בפועל של הלווה והתאמות (adjustments) כלשהן לתחזיות.

1.1.2.5 יש להכיר בכך שגם הערכות שווי, הנגזרות מנהלי הערכת שווי קפדניים ביותר, הינן בלתי מדויקות ועלולות שלא להתממש כאשר התאגיד הבנקאי נזקק לכך. לפיכך, על תאגידים בנקאיים הנסמכים על שווי חברה או על ביטחונות לא נזילים שקשה להעריכם, לקבוע מדיניות אשראי שתקבע מגבלות על שיעור של ההלוואות לעומת השווי (LTV), שיעורי היוון שבהם ייעשה שימוש ושיעורי מרווח ביטחון (margin) נאותים.

1.1.2.6 טווח ניתוח הרגישות צריך להיות רחב דיו כך שבחלק מהמקרים תיווצר בעיה של כושר פירעון האשראי. כלומר, שחלק מתרחישי המאמץ שיופעלו על הנחות הבסיס, שייקבעו בהתאם לאיומים הקיימים על התזרים הנובע מפעילות החברה להערכת התאגיד הבנקאי, יהיו כאלה שבהם התזרים לא יכסה במלואו את פירעון האשראי וייווצר הפסד אשראי לבנק. על הבנק להעריך את הסבירות של תרחישי קיצון אלה, ולהציג את הערכתו לסבירותם (סבירות קלושה, נמוכה, בינונית, גבוהה וכו').

1.1.2.7 נציין, כי אנו מצפים לניתוחי רגישות העומדים בדרישות אלה גם ברכישת מניות בחברה, על ידי התאגיד הבנקאי או חברות המוחזקות על ידו.

1.1.3 פירוט עקרונות ההתניות הפיננסיות ותנאי האשראי שייקבעו ללווה, כולל התניות המבטיחות יכולת לדרוש פירעון החוב במקרה של הסטת פעילות החברה הנרכשת לפעילויות בתחומי סיכון חדשים (כגון פעילות בחו"ל בענפים/אזורים בסיכון גבוה).

1.1.4 הפעלת מקדמי ביטחון שמרניים וזהירים בעת מתן האשראי, למניות המשמשות כביטחון לאשראי לרכישת אמצעי שליטה, תוך התחשבות בסיכון העודף על הסיכון הקיים במניות המשמשות כביטחון בתיקים מפוזרים וסחירים של לקוחות אחרים. הסיכון העודף נובע מהעדר הפיזור במימון רכישת אמצעי שליטה, והעדר הסחירות הנובעת מהיקף המניות הממומן שבדרך כלל לא

מאפשר למכור את המניות במועד הנדרש (עקב הפרת מרג'ין/אי פירעון הלוואה וכו') באופן מיידי.

1.2. מתודולוגיה לסיווג כתוב בעיית/לא בעייתי ולקביעת ההפרשה לחובות מסופקים.
בהקשר זה:

1.2.1. שילוב הבדיקות השונות שפורטו בסעיף 1.1 לעיל בהליכי דירוג סיכון האשראי של המימון הממונף, הכנסתו לרשימות מעקב, סיווגו כתוב בעייתי וקביעת הפרשה לחובות מסופקים.

1.2.2. אם מקור ההחזר הראשוני אינו מספיק וההלוואה נחשבת כתלויה בלעדית בביטחון (collateral dependent), בדרך כלל אין זה ראוי להתחשב בשווי החברה אלא אם כן שווי החברה מאוד מבוסס.

1.2.3. לגבי לווים בעייתיים על התאגידים הבנקאיים לפתח תוכניות פעולה פרטניות הכוללות יעדים ולוחות זמנים קריטיים. האמור יחול גם לגבי לווים אחרים בעלי סיכון גבוה שסטו באופן משמעותי מתכניות תזרים המזומנים, מכירת נכסים, ערכי הביטחונות או יעדים חשובים אחרים. חובות כאלה צריכים להיסרק באופן שוטף לגבי נאותות הדירוג, הסיווג וההפרשה.

1.3. בקרת אשראי – בשל התנודתיות הגבוהה באשראים אלה – סקירת התיק צריכה להיעשות לפחות אחת לשנה, כאשר על התאגיד הבנקאי לקבוע קריטריונים ענפיים ואחרים שיחייבו בדיקה בתדירות גבוהה יותר. לצורך כך יש לוודא שיחידת בקרת האשראי מאוישת כראוי, ומספקת הערכות עצמאיות ושוטפות של אשראי למימון ממונף.

2. הישענות על ערבות אישית

במידה והבנק מתייחס לערבות האישית כגורם מפחית סיכון - ייבדק על ידי הבנק ערך הנכסים וההתחייבויות שפורטו בהצהרת העושר של הערב, וזאת בהתאם לנוהלי בדיקת נאותות לגבי בדיקת הצהרת עושר אישי מפורטים שיעודכנו מעת לעת על ידי הבנק. הנהלים יתייחסו לכל הפחות לנושאים הבאים:

2.1. אופן הערכת שווי הנכסים, בדיקת הסיכון לשווים וזיהוי הבעלות עליהם, ואופן הערכת שלמות ההתחייבויות.

2.2. הערכת יכולת המימוש של נכסים אלה והסבירות כי כספי התמורה ישמשו לפירעון האשראי (קרי, מידת זיקת התאגיד הבנקאי לנכסים).

2.3. ניסיון העבר מול הערב בעמידה במחויבויותיו.

2.4. היחס הנדרש, לצורך הסתמכות, בין החוב הנערב לבין השווי הנקי של הערב.

2.5. קבלת אישור מגורם חיצוני (כגון: רואה חשבון ו/או עורך דין) לגבי פרטים הנכללים בהצהרת העושר האישי, לרבות נוסח האישור.

רק במקרה שמתקיימים התנאים האמורים ניתן להביא בחשבון את הערבות האישית כגורם מפחית סיכון לצורך הניתוחים האמורים לעיל, וגם אז, בזהירות הנדרשת בהסתמכות על ערבויות אישיות.

בכל מקרה, לערב שהצהרת העושר האישי שלו אינה כוללת ביטחונות מטריאליים (כגון: פיקדון כספי, נכסים פיננסיים, נדל"ן), לא ייוחס ערך כספי כביטחון. בדומה לא ייוחס ערך

כספי לערבות של ערב שלא תיקן, תוך פרק זמן סביר ולפי שנקבע בהסכם ההלוואה המקורי, הפרה מהותית של לווה, אשר לחובותיו הוא ערב.

3. לוח סילוקין קצר מטוח כושר החזר על פי הערכת הבנק

3.1. מדיניות האשראי של התאגיד הבנקאי צריך שתתייחס באופן פרטני להיקפי האשראי לפי תקופות פירעון האשראי הרצויות, זאת בדומה להתייחסות הנדרשת למחיר האשראי ודירוגו.

3.2. העמדת אשראי בלוח סילוקין קצר, שעל פי הערכת הבנק אין ללווה יכולת החזר לפורעו במלואו כסדרו, מביאה לכך שהדוחות הניהוליים הפנימיים אינם משקפים באופן נאות את מצב תיק האשראי של הבנק, ועל כן יוצרת קושי במעקב אחר התפתחות תיק האשראי בכללותו ומידת הציות למדיניות האשראי של התאגיד הבנקאי. לדוגמא:

3.2.1. העמדת הלוואות און קול, כאשר ברור שללווה אין יכולת פירעון מיידי.

3.2.2. הלוואות שבהן הקרן נפרעת בסוף התקופה והריבית משולמת בתקופות ביניים (להלן -בולט) שלהערכת הבנק אין ללווה כושר החזר לכל הסכום במועד סיום הבולט, הלוואות קצרות שמתחדשות (למשל לשנה) שבפועל כושר הפירעון הינו לזמן ארוך.

על התאגידים הבנקאיים להימנע מהעמדת אשראי ללקוחות במועדי פירעון קצרים מאלו שעל פי הערכת הבנק, ללקוח יש יכולת ריאלית לעמוד בהם. מובן שאין האמור מונע מקביעת עילות פירעון או אופציה לדרישה לפירעון מוקדם בהסכמי האשראי.

4. סיווג חובות כחובות בארגון מחדש של חוב בעייתית

4.1. לנוכח ההתפתחויות האחרונות במצבם הכלכלי של הלווים, על מנת לשפר מצבם, צפוי שתאגידים בנקאיים יגיעו להסדרי חובות עם לוויים אשר חבותם מסווגת בהשגחה מיוחדת, ערב ההסדר. צפוי שההסדרים יכללו, בין היתר, קבלת בטוחות נוספות ושינוי לוחות הסילוקין לפירעון ההלוואות.

4.2. ברצוננו להדגיש, כי חזקה היא, שכאשר מתבצע הסדר לגבי חוב בהשגחה מיוחדת, המשנה את תנאי הפירעון ו/או המחיר ללווה, שלא בהתאם לתווה ההלוואה המקורי, יש להחמיר לגבי את הסיווג, לפחות כחוב שאורגן מחדש. זאת פרט למקרים חריגים בהם ישנן ראיות מוצקות לכך, שבמסגרת ההסדר לא הוענק ללווה כל ויתור כמשמעות מונח זה בהוראות הדיווח לציבור בדבר "מדידה וגילוי של חובות פגומים, סיכון אשראי והפרשה להפסדי אשראי" (ראה עמ' 38-39).

4.3. הויתור ייבחו, בין היתר, לאור מדיניות האשראי העדכנית של התאגיד הבנקאי וכן אל מול אשראים חדשים דומים, שהועמדו בתקופה האחרונה, ערב ההסדר, ללוויים בעלי סיכון דומה.

מגישה זו נובע למשל, כי לא ניתן בשום מקרה לסווג חובות כלשהם ששונו תנאיהם במסגרת הסדר עם הלווה כחובות בהשגחה מיוחדת, בסמוך לאחר ביצוע ההסדר או בסמוך לאחר החלטה על ביצוע ההסדר. חובות כאמור יסווגו לפחות כחובות בארגון מחדש, או כחובות לא בעייתיים, ובתנאי שעומדים בעקרונות שפורטו לעיל. לעניין זה המועד הראשון של פרסום הדוחות הכספיים של התאגידים הבנקאיים, שחל לאחר קבלת החלטה על הסדר החובות, נחשב כמועד שסמוך לאחר מועד החלטה על ביצוע ההסדר.

דוגמא: ביום 23.5.09, קיבל התאגיד הבנקאי החלטה על שינוי לוח סילוקין של חוב כלשהו. להלן הבהרת עמדתנו ביחס לאי סיווג החוב, כחוב בהשגחה מיוחדת, תחת שתי חלופות:

4.3.1. התאגיד הבנקאי מפרסם את הדוחות הכספיים שלו לרבעון הראשון ביום 31.5.09. לפי עמדה זו לא ניתן לסווג את החוב בהשגחה מיוחדת בדוחות הכספיים ליום 31.3.09.

4.4. התאגיד הבנקאי פירסם את הדוחות הכספיים שלו לרבעון הראשון ביום 15.5.09. לפי עמדה זו לא ניתן לסווג את החוב בהשגחה מיוחדת בדוחות הכספיים ליום 30.6.09. בהקשר זה ראוי לציין כי חוב שהוחלט לגביו על ארגון מתדש שטרם בוצע, כמוהו כחוב שאורגן מחדש לצורך ההפרשה הנוספת לחובות מסופקים. קרי, בין היתר, נדרשת בגינו הפרשה נוספת בשיעור 3% (כמפורט בנספח א' להוראת ניהול בנקאי תקין מספר 315 בדבר "הפרשה נוספת לחובות מסופקים").